5538 ـ محارمی که زن می‌تواند در برابر آنان کشف حجاب کند چه کسانی هستند؟

سوال

کسانی که زن مسلمان می‌تواند حجاب خود را در برابر آنان بردارد چه کسانی هستند؟

خلاصه‌ی پاسخ

محرم زن کسی است که ازدواج با او تا ابد جایز نیست (مانند پدر به بالا، و پسر به پایین، و عموها و دایی‌ها و برادر و فرزند برادر و فرزند خواهر) یا با رضاع بر او حرام شده (مانند برادر رضاعی زن، و همسر کسی که به او شیر داده است) یا از روی ازدواج (مانند همسر مادر و پدر شوهر به بالا و فرزند شوهر به پایین).

پاسخ مفصل

الحمدلله.

محارم چه کسانی هستند؟

برای زن جایز است که حجابش را در برابر محارم خود بردارد.

محرم زن کسی است که ازدواج با او تا ابد جایز نیست (مانند پدر به بالا، و پسر به پایین، و عموها و دایی‌ها و برادر و فرزند برادر و فرزند خواهر) یا با رضاع بر او حرام شده (مانند برادر رضاعی زن، و همسر کسی که به او شیر داده است) یا از روی ازدواج (مانند همسر مادر و پدر شوهر به بالا و فرزند شوهر به پایین). اما شرح مفصل موضوع از این قرار است.

محارم نَسَبی زن

آنان کسانی هستند که در سورۀ نور از آنان یاد شده است:

وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ... [نور: ٣١]

(و زیور [و آرایشِ] خود را آشکار نکنند؛ مگر آنچه [به صورت طبیعی] نمایان است؛ و باید روسری خود را بر سینه بیفکنند [تا موها و چهره‌ها و سینه‌هایشان پوشیده گردد] و زینت خود را آشکار نسازند، مگر برای شوهر یا پدر یا پدر شوهر یا پسرِ

خود یا پسر شوهرشان یا برادر یا پسر برادر یا پسر خواهر...).

مفسران گفته‌اند: محارم نَسَبی زن بنابر آنچه در این آیه تصریح شده یا به آن اشاره کرده این‌ها هستند:

- اولا: پدران. یعنی پدرِ زن هر چه بالاتر رود (پدربزرگ‌ها) از جهت پدری یا مادری مانند پدران پدر، یا پدرانِ مادر. اما پدران شوهران آنها از کسانی هستند که از طریق ازدواج محرم شده‌اند، چنانکه بیان خواهیم کرد.
- ثانیا: فرزندان یعنی فرزندان زن. فرزندانِ فرزند نیز هرچه به پایین بروند و تفاوتی ندارد که فرزند پسر باشند یا فرزند دختر، مانند فرزندان پسران یا فرزندان دختران، اما فرزندان شوهران که در آیهٔ کریمه آمده، فرزندان شوهرشان از زنی دیگر هستند. آنها به سبب ازدواج محرم شده‌اند نه به سبب نَسَب چنانکه در ادامه خواهیم گفت.
- ثالثا: برادران آنها، چه این برادران، برادران تنی باشند، یا برادران پدری یا برادران مادری.
- چهارم: فرزندان برادران زنان، هرچه رو به پایین بروند، چه فرزند برادر باشند یا فرزند دختر برادر.
- خامسا: عمو و دایی. آنها از جملهٔ محارم نَسَبی هستند که در آیه ذکر نشده‌اند زیرا همانند والدین هستند و نزد مردم در منزلت والدین قرار دارند و عمو ممکن است پدر خوانده شود، چنانکه حق تعالی می‌فرماید: أَمْ كُنتُمْ شُهَدَاء إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِن بَعْدِي قَالُواْ نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ... [بقره: ۱۳۳] (آیا وقتی که یعقوب را مرگ فرا رسید حاضر بودید، هنگامی که به پسران خود گفت: پس از من چه راه خواهید پرستید؟ گفتند: معبود تو و معبود پدرانت ابراهیم و اسماعیل و اسحاق...). حال آنکه اسماعیل عموی فرزندان یعقوب بود. نگا: تفسیر رازی (۲۳/ ۲۰۶)، تفسیر قرطبی (۱۲/ ۲۳۲، ۲۳۳)، تفسیر آلوسی (۱۸/ ۱۴۳) و فتح البیان صدیق حسن خان (۶/ ۳۵۲).

محارم زن از طریق رضاع (شیردهی)

محارم زن ممکن است از طریق رضاع باشند. در تفسیر آلوسی آمده است: «سپس محرم بودنی که آشکار ساختن زینت را مباح می‌سازد همانطور که از طریق نَسَب ممکن است، می‌تواند از طریق رِضاع باشد. در این حالت برای زنان جایز است که زینت خود را برای پدران یا فرزندان رضاعی خود آشکار سازند (تفسیر آلوسی: ۱۸/ ۱۴۳). زیرا محرمیت به سبب رضاع مانند محرمیت به سبب نسب است و تا ابد برای دو طرف نکاح را حرام می‌سازد. این همان چیزی است که امام جَصّاص ـ رحمه الله ـ در تفسیر این آیه گفته است: «از آنجایی که الله تعالی همراه با پدران، محارمی را که نکاحشان تا ابد حرام است ذکر کرده، این دال بر این است که هرکس در تحریم به مثابهٔ آنان باشد حکم آن نیز مانند آنان است، مانند مادر زن و زنانی که از روی رضاع و مانند آن حرام شده‌اند» (أحکام القرآن جصاص: ۳/ ۳۱۷).

- هر آنچه به سبب نَسَب حرام می‌شود به سبب رضاع هم حرام می‌شود. در سنت نبوی شریف آمده که هرچه به سبب نسبت حرام می‌شود با رضاع و شیردهی هم حرام می‌شود. معنایش این است که همانطور که زن محارمی به سبب

نَسَب دارد، همچنین محارمی به سبب رضاع دارد. در صحیح بخاری از عایشه رضی الله عنها آمده که گفت: «افلح آمده بود و پس از نزول آیهٔ حجاب اجازه می‌خواست که بر وی وارد شود. او عموی شیری‌ام بود پس اجازهٔ ورود ندادم. هنگامی که رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ آمد او را از کاری که کردم آگاه ساختم، پس امر که به ایشان اجازه دهم» (صحیح بخاری با شرح عسقلانی: ۹/ ۱۵۰). این حدیث را امام مسلم با این لفظ روایت کرده است: از عروه از عایشه روایت است که به ایشان گفت که عموی رضاعی‌اش به نام افلح از ایشان اجازهٔ ورود خواسته اما ایشان اجازه ندادند. پس پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ فرمود: «از وی خود را در حجاب مگیر، زیرا از رضاع همان چیزی حرام می‌شود که از روی نَسَب حرام می‌شود» (صحیح مسلم با شرح نووی: ۱۰/ ۲۲).

- محارم زن از روی رضاع مانند محارم نسبی او هستند: فقها در پیروی از آنچه کتاب و سنت به آن دلالت دارد تصریح کرده‌اند که محارم رضاعی زن همانند محارم نَسَبی او هستند، بنابراین جایز است که زینت خود را برای محارم رضاعی خود آشکار سازد همانطور که برای محارم نَسَبی خود آشکار می‌سازد و دیدن آن قسمت‌های بدن او که برای محارم نَسَبی‌اش حلال است برای آنان نیز حلال است.

محارم زن از روی ازدواج

محارم زن به سبب ازدواج همان کسانی هستند که ازدواج با آنان تا ابد حرام است، مانند زنِ پدر، و زنِ فرزند، و مادر زن. (شرح المنتهی: ۳/۷).

محارم از روی ازدواج برای زنِ پدر، فرزند آن مرد از غیر آن زن است و برای زنِ پسر، پدرِ شوهر اوست و برای مادرِ زن، خود شوهر است. الله تعالی در آیهٔ ۳۱ سوره نور می‌فرماید: وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاء بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاء بُعُولَتِهِنَّ (و زیورهایشان را جز برای شوهرانشان یا پدرانشان یا پدران شوهرانشان یا پسرانشان یا پسران شوهرانشان ... آشکار نکنند). پدران شوهرانشان و پسران شوهرانشان از جملهٔ محارم زن از طریق ازدواج هستند و الله تعالی آنان را همراه با پدران و برادران زن ذکر کرده و همه را در حق نشان دادن زیور به آنان یکی دانسته است. (المغنی: ۶/ ۵۵۵).

والله اعلم.